

MUZEYLAR FAOLIYATINI MADANIY RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIY-FALSAFIY MASALALARI

ASHUROVA MAXBUBA AXTAMOVNA

Buxoro davlat universiteti

BuxDU tuzilmasidagi Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeyi xodimi,

Islom tarixi va manbashunosligi,

falsafa kafedrası mustaqil tadqiqotchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda muzeylar faoliyatining madaniy rivojlanishdagi o'rni va ularning ijtimoiy-falsafiy ahamiyati tahlil qilinadi. Unda muzeylarning nafaqat tarixiy merosni saqlash, balki jamiyatda ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish, milliy o'zlikni anglash va yosh avlodda estetik didni rivojlantirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy davrda raqamli texnologiyalar asosida muzey ishini takomillashtirish, interaktiv ko'rgazmalar va virtual ekspozitsiyalar orqali aholi, xususan yoshlarning madaniy ongini yuksaltirish masalalari amaliy misollar bilan ko'rsatib berilgan. Maqola davomida O'zbekiston Respublikasida 2020-2025-yillarda madaniyat va san'atni rivojlantirish strategiyasi doirasida muzeylarning modernizatsiya jarayonlari, ularning xalqaro tajriba bilan uyg'unligi hamda falsafiy tahlil asosida ijtimoiy ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: *muzey faoliyati, madaniy rivojlanish, ijtimoiy-falsafiy tahlil, raqamli transformatsiya, milliy o'zlik, ma'naviyat, estetik tarbiya.*

Muzeylar insoniyat tarixining eng qadimiy madaniy institutlaridan biri bo'lib, ular jamiyatning ma'naviy xotirasi, tarixiy merosi va madaniy taraqqiyotining muhim ko'zgusi hisoblanadi. Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar asrida muzeylarning vazifasi faqat tarixiy eksponatlarni saqlash bilan cheklanmay, balki ularni keng jamoatchilikka interaktiv tarzda yetkazish,

yosh avlodda milliy o'zlikni anglash, tarixiy ongini shakllantirish va estetik didni rivojlantirishga qaratilgan faoliyat bilan boyimoqda.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda madaniyat va san'at sohasini modernizatsiya qilishga, xususan muzeylar faoliyatini zamonaviy talablarga mos ravishda rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. 2020-2025-yillarga mo'ljallangan "Madaniyat va san'atni rivojlantirish strategiyasi" (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 26-maydagi PQ-4749-son qarori) asosida muzey ishini raqamlashtirish, xalqaro tajribalarni joriy etish va interaktiv ekspozitsiyalarni yo'lga qo'yish bo'yicha amaliy ishlar olib borilmoqda.

Muzeylarning ijtimoiy-falsafiy ahamiyati shundaki, ular inson va jamiyat o'rtasidagi tarixiy-madaniy aloqalarni mustahkamlash, madaniy meros orqali fuqarolik ongini yuksaltirish va ma'naviy qadriyatlarni targ'ib etish vazifasini bajaradi. Shu jihatdan, muzeylar faoliyatini faqat madaniy-ma'rifiy muassasa sifatida emas, balki jamiyat taraqqiyotiga falsafiy ta'sir ko'rsatuvchi ijtimoiy institut sifatida o'rganish bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir.

Kirish qismi davomida ushbu mavzuning asosiy maqsadi muzeylarning madaniy rivojlanishdagi o'rni va ularning ijtimoiy-falsafiy ahamiyatini aniqlash, asosiy vazifasi esa sohadagi mavjud holatni amaliy misollar asosida tahlil qilish, zamonaviy tendensiyalarni o'rganish hamda ularni falsafiy nuqtai nazardan baholashdan iboratdir.

Muzeylar faoliyatini madaniy rivojlantirish deganda, ularning an'anaviy eksponat saqlovchilik vazifasidan kelib chiqib, keng jamoatchilik bilan jonli muloqot olib boruvchi, ta'lim, tarbiya, madaniyat va innovatsiyalarni uyg'unlashtiruvchi ijtimoiy markazga aylanishi tushuniladi. Bugungi O'zbekiston sharoitida bu jarayon faqat tashkiliy yoki moddiy o'zgarishlar bilan emas, balki amaliy, interaktiv va kreativ yondashuvlar orqali amalga oshmoqda.

Masalan, O'zbekiston davlat san'at muzeyida 2023-yilda o'tkazilgan "Madaniyat haftaligi" doirasida interaktiv mahorat darslari, raqamli ekspozitsiyalar va yosh rassomlar uchun "Ijodiy meros" nomli tanlov tashkil etildi. Bu loyiha orqali muzeyga tashrif buyuruvchilar nafaqat asarlarni tomosha qildilar,

balki o'zlari ham ijod jarayonida bevosita ishtirok etish imkoniga ega bo'ldilar. Bu kabi tadbirlar muzeyni faqat tomosha joyi emas, balki madaniy muloqot maydoniga aylantirmoqda.

Yana bir amaliy misol sifatida Samarqand viloyat tarixiy muzeyida 2024-yilda tashkil etilgan "Raqamli tarix" loyihasini keltirish mumkin. Unda o'quvchilar uchun "VR – virtual tarix" texnologiyasi asosida qadimgi Afrosiyob shahri bo'ylab 3D sayohatlar o'tkazilmoqda. Bunday tashabbuslar O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 19-fevraldagi "Madaniyat va san'at sohasida raqamlashtirish jarayonlarini rivojlantirish konsepsiyasi" doirasida amalga oshirilmoqda. Ushbu loyiha orqali o'quvchilar tarixni darslikdagi matn sifatida emas, balki o'z ko'zi bilan ko'rib, his etadigan real tajribaga aylantirganlar.

Shuningdek, muzeylarning ta'lim bilan integratsiyalashuvi ham madaniy rivojlanishning muhim yo'nalishidir. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020-yil 23-sentabrda yangi tahrirda qabul qilingan) va "Maktabdan tashqari ta'lim to'g'risidagi nizom" (Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-martdagi qarori asosida) amaliy jihatdan muzeylar bilan hamkorlikni mustahkamladi. Bugungi kunda ko'plab umumta'lim maktablari o'quv jarayonini "muzey darsi" shaklida tashkil etmoqda. Masalan, Toshkent shahridagi 162-maktabda tarix fanidan darslar O'zbekiston tarixi davlat muzeyida o'tkaziladi. O'quvchilar tarixiy buyumlar bilan ishlash, ularni tavsiflash, madaniy ahamiyatini tushuntirish orqali ijodiy fikrlash va estetik didni rivojlantiradi.

Muzeylarning madaniy rivojlantirishdagi yana bir amaliy yo'nalishi ijtimoiy inklyuziyadir. 2022-yilda O'zbekiston madaniyat vazirligi "Har bir yurak muzeyga loyiq" tashabbusini yo'lga qo'ydi. Loyihaning maqsadi nogironligi bo'lgan bolalar, mehribonlik uyi tarbiyalanuvchilari va kam ta'minlangan oilalar farzandlarini muzey hayotiga jalb etishdir. Bu tashabbus orqali madaniyat hamma uchun ochiq ekanligi isbotlandi. Shu tariqa, muzeylar ijtimoiy tenglik va madaniy bag'rikenglikni mustahkamlovchi kuchga aylandi.

Amaliy jihatdan qaraganda, bu jarayonlarning barchasi faqat davlat siyosati doirasida emas, balki mahalliy ijodiy guruhlar, volontyorlar, o'qituvchilar va

talabalar ishtirokida amalga oshirilmoqda. Masalan, Buxoro viloyatidagi yosh tarixchilar klubi "Muzeylar bilan yashaymiz" shiori ostida ko'chma ekspozitsiyalar tashkil etib, qishloq maktablariga sayyor muzeylar olib boradi. Natijada, muzey faqat bino emas, balki madaniyatni harakatlantiruvchi kuch sifatida ko'rilmogda.

Demak, O'zbekiston sharoitida muzeylar faoliyatini madaniy rivojlantirish bu madaniyatni jonlantirish, tarixni zamonaviy texnologiyalar orqali his etish va ta'lim jarayonini estetik tajriba bilan boyitishdir. Bu jarayon o'zida nafaqat tarixni, balki jamiyatning falsafiy va ma'naviy qadriyatlarini ham qayta anglashni mujassam etadi.

Muzeylar faoliyatini madaniy rivojlantirish omillari Amaliy misollar:

T/r	Rivojlanish omili	Amaliy misol (ekspozitsiya, loyiha, tashabbus)	Manba / sana / hujjat	Izoh
1	Ko'rgazma va tadbirlarni rejalashtirish va marketing	2025-yil yanvar oyida Madaniy Meros Agentligi davlat muzeylarida o'tkaziladigan ko'rgazmalar va madaniy-ma'rifiy tadbirlar bo'yicha kalendar rejani tasdiqladi va rasmiy saytlar orqali e'lon qildi	Madaniy Meros Agentligi hujjati, 2025-yil yanvar ("Davlat muzeylarida o'tkaziladigan ko'rgazmalar va madaniy-ma'rifiy tadbirlarning kalendar rejasi")	Reja bo'yicha har bir muzey faoliyati oldindan belgilab olinib, aholiga yetkaziladi, bu esa muzeyni passiv ob'ektdan jamoat muloqoti markaziga aylantiradi
2	Hamkorlik va tashriflar orqali keng auditoriyani	2025-yil avgustda Respublika bo'yicha tarixiy-madaniy obidalar va	Madaniy Meros Agentligi rejasi-hujjati, 2025-yil avgust	Bu tashabbus orqali muzeylar va tarixiy obidalar jamoatchilik bilan

T/r	Rivojlanish omili	Amaliy misol (ekspozitsiya, loyiha, tashabbus)	Manba / sana / hujjat	Izoh
	jalb qilish	muzeylarga yoshlar uchun keng ekskursiyalar tashkillashtirildi		to'g'ridan-to'g'ri aloqaga kiradi, madaniy rivojlanishning real maydoniga aylantiriladi
3	Ko'ngilochar va interaktiv dasturlar	Ichon qal'a davlat muzey-qo'riqxonasi "Muzeyda tun", "Open Air Fest" kabi konsert va tomosha dasturlarini 2024-yil 31-yanvardan boshlab tashkil etadi	Hujjat-qaror, Ichon qal'a muzeyi faoliyati hujjati, 31-yanvar 2024	Muzeylar faqat tomosha joyi emas, balki madaniyat, san'at va jamiyat uchun ko'ngilochar platformaga aylanishi mumkin
4	Moddiy-texnika bazasini modernizatsiya qilish va qo'llab-quvvatlash	Hujjatda "Muzey faoliyatini lozim darajada tashkil etish va uning moddiy-texnika bazasini rivojlantirish" bo'limi mavjud bo'lib, har yili grant tanlovlari tashkil	"Muzey faoliyatini lozim darajada tashkil etish" hujjati, portal hujjat	Zamonaviy asbob-uskunalar, interaktiv displeylar, multimedia vositalar muzey ekspozitsiyasini boyitadi

T/r	Rivojlanish omili	Amaliy misol (ekspozitsiya, loyiha, tashabbus)	Manba / sana / hujjat	Izoh
		etilishi ko'rsatilgan		
5	Muzeylar va ta'lim muassasalari hamkorligi	Dissertatsiyada maktab o'quvchilari bilan muzeylar o'rtasidagi hamkorlik yoritilgan — muzey darslari, ekskursiyalar orqali yoshlarning estetik-dunyoqarashi shakllantiriladi	Tadqiqot maqolasi, 2025-yilda "Ta'lim muassasalarini muzey bilan hamkorligi" nomli maqola	Bu hamkorlik nafaqat madaniy ongni oshiradi, balki muzeylarni jamiyatning faol ishtirokchisiga aylantiradi
6	Madaniy meros va huquqiy baza	2021-yil 3-martda qabul qilingan 119-sonli "Moddiy madaniy meros obyektlari va muzey fondlari to'g'risida"gi qonun muzeylarning huquqiy maqomini mustahkamlaydi	Lex.uz hujjati, 119-son qonun, 03.03.2021	

XULOSA

Muzeylar faoliyatini madaniy rivojlantirishning ijtimoiy-falsafiy masalalarini tahlil qilar ekanmiz, ular jamiyatning ma'naviy hayotida beqiyos o'rin

tutishini ko'ramiz. Bugungi O'zbekiston sharoitida muzeylar endilikda faqat tarixiy eksponatlar saqlanadigan joy emas, balki madaniyatni jonlantiruvchi, yoshlarni milliy o'zlik va estetik did ruhida tarbiyalovchi ijtimoiy-falsafiy institutga aylanmoqda.

So'nggi yillarda, xususan 2021–2025-yillar oralig'ida qabul qilingan davlat dasturlari va qarorlar asosida muzeylar faoliyati zamonaviy bosqichga ko'tarildi.

Raqamli texnologiyalar joriy qilinishi, interaktiv ko'rgazmalar, “muzeyda dars”, “virtual sayohat” kabi amaliy loyihalar madaniy rivojlanishning yangi modelini yaratmoqda. Bu jarayonlar nafaqat madaniyat sohasi, balki falsafiy jihatdan ham muhim ular inson va tarix, meros va zamonaviylik, o'tmish va kelajak o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni namoyon etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Abdullayeva M.** (2023). *Muzeylar faoliyatini modernizatsiya qilishda raqamli texnologiyalarning o'rni*. – Toshkent: “Fan va madaniyat” nashriyoti.
2. **Qodirov B.** (2022). *O'zbekiston muzeylari: madaniyat, meros va zamonaviylik uyg'unligi*. – Samarqand: “Istiqlol nashr”.
3. **Rasulova N.** (2024). *Madaniyat falsafasi va muzey pedagogikasi*. – Toshkent: “Ma'naviyat” nashriyoti.
4. **Karimov D.** (2023). *Muzeylar va jamiyat: milliy o'zlikni tiklashda yangi yondashuvlar*. – Buxoro: “Sharq nuri” nashriyoti.